

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 7

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 348 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyulda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Avtosanoat korxonalari marketing strategiyasini takomillashtirish yo'llari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zayniddinova Umida Djalolovna	
Mamlakat raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda maxsus iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish istiqbollari	26
Izbosarov Boburjon Baxriddinovich, Abdurasulov Ravshanbek Xotam o'g'li	
Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institutsional tahlili	32
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili	37
Turgunov Odilbek Maripovich	
Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi	41
I. Axmedov	
Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari	46
Xusanov Murodjon Sunnatullayevich	
Iqtisodiy o'sish tushunchasi va uning rivojlanish tarixi	54
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish	59
Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich	
O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlashda oilaviy tadbirkorlikning o'rni	65
Baymanova Mavlyuda Djurayevna	
The Effect of Students' Financial Status on Academic Performance in Uzbekistan	70
Alimov Damirjon Odilovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining o'rni	76
Jusupova Anjim Tansiqbaevna	
Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	82
Sohibjamol Abirkulova	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashdainnovatsion usullardan foydalanish	87
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va auditi bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari	92
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi budjetining shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	97
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
Mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishida energosamaradorlikning roli	104
J. J. Yaxshilikov	
Сравнительный анализ состояния сферы услуг в регионах Андижанской области	109
Мусабоев Рустам Алижонович	
Hududlarda aholi bandligini oshirish va kambag'allikni qisqartirishda ishlab chiqarish sanoatining o'rni (Qashqadaryo viloyati misolida)	114
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Baxronov Baxriddin Najmiddinovich	
Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini takomillashtirish yo'llari	118
Ermatov Utkirbek Baxodirjonovich	

Развитие цифровой экономики в Узбекистане, ее плюсы и минусы	122
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи, Мамбетова Мадина Зоҳид кизи, Алижонова Малика Алижон кизи, Хакимова Нигора Бахтиёровна	
Investment Management is an Important Factor of Economic Development.....	127
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon	
O'zbekistonda moliyaviy texnologiyalar sanoatining rivojlanish istiqbollari.....	130
Rustamov Jasurbek Ravshanbek o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish.....	136
Toiyrov Yunus Alamovich	
Operatsion faoliyatni boshqarishda strategiya tushunchasiga bo'lgan yondashuvlarning shakllanishi.....	143
Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich	
Ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash.....	148
Xusniddinov Yorqinjon Muxiddin o'g'li	
Budjet tashkilotlarida pul mablag'lari nazorat qilishni rivojlantirish yo'llari.....	152
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
QQS ma'murchiligining yevropa tajribasi.....	157
Bisenbayev Sharyar Kuanishbayevich	
O'zbekistonda soliq yukiga ta'sir etuvchi omillar tahlili	162
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida muqobil energiya vositalaridan foydalanib ma'lumot almashinish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari	170
Ashurov Azizbek Ergash o'g'li, Janzakov Bekzot	
Analysis of the theoretical foundations of sustainable economic development at regional level	175
Khudayorova Munira Omonboy kizi	
Soliq ma'murchiligida joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish yo'llari	182
Muxtorov Zokir Sayfulla o'g'li, Karimov Ilhom Anorboy o'g'li, Homidov Asrorbek Tohirjon o'g'li, Axmedova Shoxista G'ayrat qizi	
Sirdaryo viloyatining investitsiya muhiti zamonaviy rivojlanish tendensiyalari	187
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Transformatsiyalash jarayonida tijorat banklarining kreditlash faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	191
Razzoqov Bexzod Gofurovich	
Modern trends in assessing the impact of industrial development on the environment.....	196
Turg'unov Jasurbek Alimardon o'g'li	
Pul oqimlarini guruhlash mezonlari bo'yicha tasniflashni kengaytirish.....	202
Atamurodov Saidmurod Yaxyoevich	
Iqlim o'zgarishlari va uning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirining ilmiy-nazariy tahlili	208
Ashrafjon Elov	
Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	214
Abramatov Eldor Toshmamatovich, Alimov Abduraxon Alxamiddin o'g'li, Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li, Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	

SOLIQLARNING IQTISODIY MOHIYATI VA AHAMIYATI

Abramatov Eldor Toshmamatovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi
"Davlat moliyasi va xalqaro moliya" mutaxassisligi magistranti

Alimov Abduraxon Alxamiddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi
"Davlat moliyasi va xalqaro moliya" mutaxassisligi magistranti

Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi
"Davlat moliyasi va xalqaro moliya" mutaxassisligi magistranti

Nurillayev Jasurbek Davronbekovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi
"Davlat moliyasi va xalqaro moliya" mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: Maqolada soliq va soliq tizimining iqtisodiy ahamiyati, soliqlarning moliyaviy munosabatlarga xos bo'lgan xususiyatlari va funksiyalari ko'rib chiqilgan. Soliqlarning davlat bilan yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasida pul munosabatlaridagi ishtiroki o'rganilib, davlat byudjetini shakllantirishda soliqlarning o'rnini ko'rib chiqiladi. Shuningdek, mazkur maqolada soliq to'lovchilarning erkinligini ta'minlashda mahalliy va davlat hokimiyatni o'rnini va vakolatli organlar ishtirokiga ham e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: soliq, soliq tizimi, soliq funksiyalari, davlat byudjeti, soliq siyosati.

Abstract: The article will consider the economic significance of the tax and tax system, the features and functions of taxes inherent in financial relations. The participation of taxes in monetary relations between the state and legal entities and individuals is studied and the role of taxes in the formation of the state budget is considered. The article also focuses on the role of local and state authorities in ensuring the freedom of taxpayers and the participation of competent authorities

Key words: tax, tax system, tax functions, state budget, tax policy.

Аннотация: в статье рассматривается экономическое значение налога и налоговой системы, особенности и функции налогов, присущие финансовым отношениям. Исследуется участие налогов в денежных отношениях государства с юридическими и физическими лицами, рассматривается роль налогов в формировании государственного бюджета. Также в данной статье уделяется внимание роли местной и государственной власти и участию уполномоченных органов в обеспечении свободы налогоплательщиков.

Ключевые слова: налог, налоговая система, налоговые функции, государственный бюджет, налоговая политика.

KIRISH

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida soliqlar davlat tomonidan milliy daromadni qayta taqsimlash va uning asosiy funksiyalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan davlat byudjeti daromadlarining asosiy manbasi bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, soliqlar yordamida davlat umumiy farovonligini oshirish uchun aholining turli guruhlarini o'rtasida daromadlar tengsizligini bartaraf eta oladi.

Bozor munosabatlarining rivojlanib borishi xususiylashtirilgan bitta korxona o'rnida o'nlab kichik, xususiylashtirilgan jamoa mulkiga asoslangan korxonalar paydo bo'ladi. Mamlakatda mukammal soliq tizimi yaratilmaganligi sababli daromadlar summasini aniqlashda jiddiy xatoliklar yuzaga kelishi mumkin. Mamlakatning iqtisodiy rivojlantirishidagi soliq siyosatini baholash ancha murakkab masala hisoblanadi. Soliqlar iqtisodiy o'sish va rivojlanish barqarorligi, iqtisodiyotdagi tarkibiy siljishlar, pirovardida, aholining hayot sifati va farovonligi darajasiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Soliq tizimi, uning iqtisodiy mohiyati, obyektiv zarurligi, funksiyalari, soliq siyosatining o'ziga xos xususiyatlari A.V. Vahobov, A.S. Jo'rayevlarning ilmiy-tadqiqot ishlarida batafsil o'rganilgan[1].

Soliq to'g'risidagi qonun hujjatlar tahlili, mamlakatimiz qonunchiligiga muvofiq soliqlar tortish tartibi va o'zgarishlarini U. To'lov, O. Mahmudovlar ilmiy-tadqiqotlarida yoritib berilgan[2].

Iqtisodiyotda ilg'or soliq dasturlarini joriy etish orqali mamlakatda daromadlar samarasini oshirish A.Z. Dadashevning "Iqtisodiy o'sishning innovatsion modelini shakllantirish sharoitida soliq siyosati" kitobida yoritib berilgan[3].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Soliqlarning davlatlar rivojlanishiga ta'siri tendensiyalarini o'rganishda umumiylikdan individuallikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa jarayonni tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullarini keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ma'lumki soliq tushunchasi mohiyati nafaqat iqtisodiy balki moliyaviy, ijtimoiy sohalarga ham aloqador bo'lgan kategoriya sifatida namoyon bo'lib, muayyan bir davlatning paydo bo'lishi, uning faoliyatining davomiyligi bilan ham bevosita bog'liq hisoblanadi.

Soliq va soliq tizimining vujudga kelishi insoniyat tarixida o'z o'rnini va rivojlanish xususiyatlariga ega. Tarixan soliqlar, davlatni saqlab turish uchun zarur bo'lgan majburiy to'lovlar sifatida, davlat paydo bo'lishi bilan vujudga kelgan bo'lsa, tovar-pul munosabatlari rivojlanish bilan soliqlar pul shakliga o'tgan.

Bozor munosabatlari sharoitida, ayniqsa bozor munosabatlariga o'tish davrida soliqlar davlat iqtisodiyotini tartibga soluvchi muhim bir dastak sifatida namoyon bo'lgan. Soliqlar davlat vujudga kelgandan boshlab jamiyatdagi iqtisodiy munosabatlarning zaruriy bo'g'ini hisoblanadi. Boshqaruv shakllarining rivojlanishi va o'zgarishi doimo soliq tizimining o'zgarishi bilan birga keladi.

Soliqlar o'tmishda ham, bugungi kunda ham jamiyatning barcha ijtimoiy-iqtisodiy sohalarini qamrab olgan. Hech bir davlat jamiyatning siyosiy tashkiloti sifatida soliq tushumlarisiz ishlamaydi. Soliqlar ijtimoiy kategoriya bo'lib, odamlar va davlat hayotining o'ziga xos tarixiy va iqtisodiy sharoitlarini aks ettiradi. Soliqlarning iqtisodiy mohiyati davlat bilan yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasida rivojlanadigan pul munosabatlari bilan tavsiflanadi. Bu pul munosabatlari obyektiv shartli bo'lib, o'ziga xos ijtimoiy maqsadni - davlat ixtiyoridagi pul mablag'larini to'g'ri yo'naltirishni ko'zda tutadi. Shuning uchun soliqni o'ziga xos funksiyalari bilan iqtisodiy kategoriya sifatida qarash mumkin.¹

Soliqlar xo'jalik yurituvchi subyektlar va mamlakat fuqarolari bilan davlat o'rtasida yangidan yaratilgan mablag' yoxud qiymatni qayta taqsimlash uchun asosiy omil hisoblanadi. Hech qaysi bir jamiyat yoki davlatni soliq tizimisiz tasavvur qila olmaymiz. Sababi soliqlar nafaqat mamlakat byudjet mablag'larini tashkil etish uchun asosiy vositachi, balki mamlakatda mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirish, ishlab chiqarishni rag'batlantirish, investitsiyalarni keng jalb qilish, raqobatbardosh mahsulotlarni ko'paytirish, kichik biznesni rivojlantirishga, ko'plab yangi xususiy korxonalar ochish bilan o'zaro bog'liq bo'lgan bozor infratuzilmasini yaratish uchun ham samarali xizmat qiladi.

Soliqlarning iqtisodiy mazmuni davlat, yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasida yuzaga keluvchi moliyaviy munosabatlar orqali tavsiflanib, majburiy to'lovlarga asoslangan. O'z navbatida moliyaviy munosabatlar ham maxsus ijtimoiy xususiyat-xarakterga ega bo'lib, mamlakatda milliy ichki daromadning bir qismi hisoblangan pul mablag'larini davlat byudjetiga yo'naltirishga xizmat qiladi.

Soliqlarning bajaradigan funksiyalari orqali ham uning mazmun-mohiyati yuzaga keladi. Chunki har bir kategoriyaning xoh u iqtisodiy-ijtimoiy, xoh siyosiy kategoriya bo'lsin, o'zining ma'lum bir bajaradigan funksiyasi mavjud bo'lib, soliqlar ham o'z funksiyalari orqali amaldagi harakatini ifoda etadi.

Soliqlarning funksiyasi haqida fanda turlicha fikr va qarashlar mavjud. Jumladan soliqlar asosan ikki xil funksiyani bajaradi, degan qarash Sobiq Ittifoq davrida keng ommalashgan. Bu ikki asosiy funksiya sifatida soliqning fiskal va nazorat funksiyalarini tan olishgan. Soliqlarning asosiy funksiyasi bu uning fiskal funksiyasidir, sababi bu funksiya soliqning nazorat funksiyasiz mavjud bo'lishi mumkin emas, deb hisoblanardi. Soliqlarning funksiyalari masalasi to'g'risida hozirga qadar turli iqtisodiy yo'nalish vakillari, iqtisodchi olimlar o'rtasida turli

¹ Taxation | Definition, Purpose, Importance, & Types | Britannica

bahs va munozaralar mavjud bo'lib, bu bahslashuv hozirga qadar davom etmoqda deyish mumkin. Iqtisodchilarning ko'pchilik soliqlar uchun, fiskal, nazorat, boshqaruvchi va rag'batlantiruvchi funksiyalar xos ekanligini ta'kidlashadi.² Shunga ko'ra soliqlarning asosiy funksiyalari sifatida quyidagi funksiyalarning ko'rsatish mumkin:

1. Soliqning fiskal funksiyasi. Bu funksiya soliqlarning asosiy funksiyasi hisoblanib, mamlakatda noishlab chiqarish sohasini saqlab turish maqsadida undirib olish orqali davlat byudjetining daromadini shakllantirish – mazkur funksiyaning asosiy elementi hisoblanadi.

2. Tartibga solish funksiyasi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida soliqlarning ikkinchi yana bir muhim funksiyalaridan biri tartibga solish funksiyasidir. Mamlakat iqtisodiyotini tartibga solishda muhim ahamiyat kasb etgan.

Bu funksiya orqali davlat soliqlar bilan tovar, xizmatlar ishlab chiqarish va sotishning shart-sharoitlarini tartibga soladi, ya'ni ishlab chiqarish uchun qulay muhit yaratib beradi. Ushbu funksiya orqali davlat ishlab chiqarishning ma'lum darajada rag'batlantirishi yoki jilovlab turishi mumkin.

3. Rag'batlantirish funksiyasi. Soliqlarning yana bir funksiyasi rag'batlantiruvchi funksiyasi hisoblanib, bu funksiya orqali iqtisodiyotda ishlab chiqarishni rivojlantirishga, moliyaviy va mehnat resurslari shuningdek jam'arilgan mol mulklaridan samarali foydalanishni rag'batlantiruvchi omil hisoblanadi. Soliqlarning rag'batlantiruvchi funksiyasi orqali davlat o'z iqtisodiyoti taraqqiyotini ta'minlab beradi, bu esa fiskal funksiyasini bajarishi uchun muhim bazani kengaytiradi.

4. Nazorat funksiyasi. Soliqlarning nazorat funksiyasi mamlakatda soliq to'lovchining soliq imtiyoz yoki majburiyatlaridan samarali foydalanishi, shuningdek, soliqqa tortish obyekti, soliqqa tortiladigan baza va boshqa soliq ko'rsatkichlarini hisob kitob-qilish va uni nazorat qilish jarayonidan iborat.

5. Soliqlarni hisoblash jarayonini axborot bilan ta'minlash funksiyasi. Soliqlarning mazkur funksiyasi soliq tizimida muhim ahamiyat kasb etib, bu funksiya orqali xarajatlar hajmi solikli tushumlar davlatning qanday ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar uchun sarflanayotganligi to'g'risida aniq va shaffof axborot berishdan iborat.

Soliq siyosatini ishlab shiqish va uni amalyotda qo'llash jarayonida bir qancha o'z vakolati doirasida faoliyat yuritadigan organlar birgalikda bahamjihat ishni tashkil etishlari shart. Bu organlar faoliyat turining turlichaligi, ularni tashkil etish asoslarining farqlanishi, maqsad va vazifalarining ayrichaligi soliq munosabatlarini tashkil etishda ayrim muammolarni keltirib shiqaradi. Bu jarayonda aktiv ishtirok etishni ta'minlash maqsadida ular faoliyatini muvofiqlashtirish va bir-biriga moslashuvshanligini ta'minlash kabi qator muammolarni hal etish zarur.

Shuni alohida qayd etish lozimki, asosiy iqtisodiy huquqlar va soliq to'lovchilarning erkinligini ta'minlash qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatning doimiy nazorati ostida turadi. Prezident tomonidan ularning faoliyatiga nisbatan bildiriladigan asosiy talablar bevosita soliq sohasidagi ishlarning umumiy ahvoli, uni boshqarish, xo'jalik yurituvchi subyektlarning tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish va boshqalar bilan belgilanadi. Davlat soliq qo'mitasi va boshqa soliqlar bo'yisha bevosita va bilvosita vakolatga ega bo'lgan organlar ishini muvofiqlashtirgan holda hokimiyatning ushbu sohalari soliq solish bilan bog'liq shaxs huquqlarini ta'minlash ushuni yuqori darajali javobgarlikni o'z zimmasiga oladi hamda ularning manfaatlari yo'lida muammoli vaziyatlarni oldini olish maqsadida o'zaro hamkorlikning barcha jihatlarini mukammal tartibga soladi.

Qonun chiqaruvchi organ (Oliy Majlis) Konstitutsiyada va "O'zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi to'g'risida" gi qonunning 4-moddasiga muvofiq hukumatning taqdimiga muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni belgilaydi. Davlat soliq qo'mitasining vakolatiga kiruvchi masalalar bo'yicha qonunchilikni qo'llash amaliyotini umumlashtirish asosida soliq qonunchiligini takomillashtirishga doir takliflarni ishlab chiqish va ularni hukumatga kiritish huquqi uning Oliy Majlis bilan o'zaro munosabatlari hukumatning ishtiroki bilan qurilishiga yaqqol misol bo'la oladi.

Ma'lumki, Vazirlar Mahkamasi Davlat Soliq Qo'mitasiga nisbatan vakolatlari bo'yicha rahbar organ hisoblanadi. Soliq qonunchiligini qo'llash amaliyotini doimiy ravishda umumlashtirish, davlat hokimiyati va boshqaruvining yuqori organlarini mazkur sohaning xususiyatli jarayonlari haqida muntazam xabardor qilib borishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida har bir davlat o'zining ichki va tashqi vazifalarini, turli xil ijtimoiy iqtisodiy yoxud siyosiy islohotlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mablag'larning asosiy qismini soliqlar orqali to'playdi. Shuningdek soliqlar davlat va mahalliy byudjetlarning daromadini shakllantirishga xizmat qiluvchi asosiy vosita hisoblanadi. Soliqlar davlat davlat ijtimoiy dasturlari uchun ham moliyaviy negizi hisoblanadi, mamlakatda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslarning mazkur faoliyatini boshqaradi, ularning tabiiy resurslardan unumli va oqilona foydalanishiga bo'lgan intilishlarini rag'batlantiradi.

Mamlakatda ishlab chiqarishni boshqarish va nazorat qilish iqtisodiy va moliyaviy usullarini qo'llashni taqozo etadi. Xo'jalik yurituvchi subyektlar korxonalar sof daromadlarining ma'lum bir qismini byudjetiga jalb

² <https://upravlennets.usue.ru/en/component/content/article/18-49/151-2014-09-01-07-20-49>

etishda ilgari qo'llanilgan soliq tizimlarining samarasizligi sabab bo'lgan. Bu esa soliq tizimining tubdan o'zgarishiga, korxona va davlat o'rtasidagi soliq munosabatlari qonun bilan belgilangan tartibga solinadigan huquqiy asosga o'tkazilishiga olib keldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. A. V. Vahobov, A.S. Jo'rayev; Soliqlar va soliqqa tortish: Toshkent Moliya in-ti, –T.: Sharq, 2009.– 448 b.
2. Olimjonov. O. Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida soliq siyosati. "Hayot va iqtisod", 1992.
3. Dadashev A. Z. Iqtisodiy o'sishning innovatsion modelini shakllantirish sharoitida soliq siyosati. / Z. Dadashev // Moliya va kredit, 34 (322) – 2008. 322b.
4. Tax Policy. Handbook, Edited by Parhasarthi Shome, IMG', 2015. Washington D.C.
5. <https://upravlennets.usue.ru/en/component/content/article/18-49/151-2014-09-01-07-20-49>.
6. Taxation | Definition, Purpose, Importance, & Types | Britannica.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

